

PrisonCloud. Een ICT-platform voor de Belgische gevangenen

KRISTEL BEYENS^a

^k Hoogleraar, onderzoeksgroep Crime & Society (CRiS), Vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (Corresp.: kristel.beyens@vub.ac.be).

1. Inleiding¹

We leven vandaag in een geïnformatiseerde en gedigitaliseerde wereld. Smartphones, tablets en computers zijn volledig geïntegreerd in het private, publieke en professionele leven. Weinigen kunnen zich het leven nog voorstellen zonder toegang tot internet, e-mail en sms. Communicatie, informatievergaring en -verspreiding hebben hiermee nieuwe dimensies gekregen. Deze evolutie heeft ook haar invloed gehad op de strafuitvoering, waar het gebruik van technologische middelen steeds meer ingeburgerd geraakt. Reeds meer dan twintig jaar geleden werd het elektronisch toezicht ingevoerd, maar de informatie- en communicatietechnologie (ICT) heeft ondertussen ook haar weg gevonden naar het hart van de gevangenis, tot in de cel van de gedetineerde. PrisonCloud is het ICT-paradepaardje van het Belgische gevangeniswezen en er zijn vele redenen om dit initiatief toe te juichen, niet in het minst omdat België hiermee de digitale trein niet mist. We kunnen ons zelfs de vraag stellen waarom het zo lang heeft geduurd vooraleer dit gerealiseerd werd, gezien de overheersende ICT-cultuur van de laatmoderne samenleving. Tegelijkertijd is het ook belangrijk om dit project te kaderen binnen een breder penologisch perspectief op het reilen en zeilen in de gevangenis. Naast het toejuichen van de kansen die PrisonCloud biedt voor de gedetineerden en het personeel, moet ook de vinger gelegd worden op de mogelijk (ongewenste) neveneffecten voor het leven in de gevangenis en de bedreigingen waarmee het project wordt geconfronteerd. Maar vooraleer dit debat te voeren sta ik eerst kort stil bij het project PrisonCloud, zoals het in België momenteel wordt ingevoerd.

2. Beschrijving

Met het bouwen van de nieuwe gevangenen (Masterplannen 2008 – 2014 – 2016) is ook de optie genomen om telefonie- en internettoegang mogelijk te maken in de cel, wat onontbeerlijk is om PrisonCloud te implementeren. PrisonCloud wordt omschreven als ‘een uniek service delivery platform voor het op een veilige manier aanleveren van diensten aan gedetineerden’ (VAN DE STEENE, 2013). Het komt tegemoet aan een aantal concrete vragen, met name hoe het telefoonaanbod op een goedkopere en meer flexibele manier kan gerealiseerd worden, hoe er op een veilige, gebruiksvriendelijke en controleerbare manier ICT-ondersteuning kan geboden worden in het kader van beroepsopleidingen, arbeidstoeleiding en leeractiviteiten binnen de gevangenis muren en voor de aankoop van goederen door de gedetineerde in de gevangenis kantine, hoe een digitale inzage in het juridische dossier kan mogelijk gemaakt worden en het gebruik van de bibliotheken efficiënter, uniformer en veiliger kan georganiseerd worden. Twee kenmerken van de serviceverlening staan centraal: het moet veilig én betaalbaar zijn (VAN DE STEENE, 2013). Kenmerkend en positief is dat er een globale IT-architectuur wordt uitgetekend op een proactieve wijze voor een geheel van

¹ Ik dank Dhr. Steven VAN DE STEENE, ICT-manager binnen het DGEPI en drijvende kracht achter het PrisonCloud project, voor de informatie die hij verschafte tijdens een interview op 3 oktober 2014 en de interne nota's die ik van hem mocht ontvangen.

functies, en er ook de mogelijkheid gecreëerd wordt om later het bestaande dienstenaanbod nog verder uit te breiden.

Toegang tot de ICT-diensten wordt gerealiseerd door de nieuwe gevangeniszellen uit te rusten met een zogenaamde 'kleine' of 'domme computer', een tv-scherm dat aan de muur is bevestigd, een toetsenbord, een koptelefoon, een afstandsbediening en een muis. Elke gedetineerde krijgt een persoonlijke identificatietoken (op basis van een USB-stick) dat hem vanuit zijn cel toegang geeft tot het PrisonCloud-platform, dat alle gegevens van de gedetineerde bewaart. Het systeem is ontwikkeld door en in samenwerking met het Ieperse bedrijf e-BO Enterprises.² De toegangen tot de diensten op het scherm hebben de volgende namen gekregen: 'mijn PC, film, telefoon, beveiligd internet, kantine, e-learning, mijn regime, rapportbriefjes, mijn portefeuille, IPTV en agenda'. Dit klinkt verrassend hedendaags en geeft de gebruiker het gevoel in een waarachtige PC-omgeving te kunnen werken. Deze applicaties kunnen later nog uitgebreid worden.

Gedetineerden kunnen vanuit hun cel dus voortaan producten bestellen in de kantine, telefoneren, films huren, aan e-learning doen en enkele vooraf gescreende websites bezoeken, zoals die van de VDAB. Op het platform is ook informatie te vinden over het gevangenisregime en de gevangenis. Gedetineerden zouden er hun wekschema kunnen consulteren, specifieke bezoekenregelingen en leefregels. In de toekomst zullen ze bovendien ook digitaal hun juridisch dossier kunnen raadplegen, elektronisch rapportbriefjes versturen en afspraken maken met de gevangenisdirectie (DGEPI, 2014: 60).

PrisonCloud is sinds augustus 2014 operationeel in de gevangenis van Leuze en sinds februari 2014 in de gevangenis van Beveren. De volgende gevangenis waar het wordt ingevoerd is Marche-en-Famenne. Het systeem werkt vandaag nog niet op volle toeren, maar wordt slechts met mondjesmaat in gebruik genomen.

3. Kansen

Er worden verschillende doelstellingen aan PrisonCloud toegeschreven: verhoging van de efficiëntie van de dienstverlening met een potentiële kostenreductie, een verhoging van de tevredenheid van het personeel én van de gedetineerde. PrisonCloud heeft een re-integratiebevorderend potentieel omdat het de toegang tot vorming en arbeidstoeleiding kan bevorderen, wat volgens artikel 76 par. 1 en 2 van de Basiswet betreffende het gevangeniswezen een wettelijke verplichting is.³ Indirect kunnen de constante toegang tot een PC en de digitale omgeving de digitale geletterdheid van de gedetineerde verhogen. Gezien de snelheid van de IT-ontwikkelingen is dit cruciaal voor de latere re-integratie, vooral van de langgestrafte gedetineerde, dat hij leert om zich te bewegen in het virtuele landschap van internet en PC. Dit is niet alleen een absolute vereiste om werk te vinden, maar ook om zich te handhaven in de e-samenleving waarin hij zal terechtkomen na zijn invrijheidstelling. Het is immers paradoxaal dat er zoveel belang gehecht wordt aan re-integratie en self-government in het uittekenen van het detentietraject, terwijl gedetineerden nog steeds toegang wordt ontzegd tot de meest voor de hand liggende communicatiemogelijkheden in

² <http://www.ebo-enterprises.com/nl/dienstenaanbod>

³ Art. 76 § 1. De penitentiaire administratie draagt er zorg voor dat aan de gedetineerde een zo ruim mogelijke toegang wordt verleend tot het geheel van vormingsactiviteiten die ter beschikking worden gesteld met het oog op zijn persoonlijke ontplooiing, op het zinvol doorbrengen van zijn detentietijd, en op het behoud of de verbetering van vooruitzichten op een geslaagde re-integratie in de vrije samenleving. § 2. Als vormingsactiviteiten in de zin van § 1 worden onder meer beschouwd: onderwijs, alfabetisering, beroepsopleiding of voortgezette beroepsopleiding, sociaal-culturele vorming en sociale vaardigheidstraining, creatieve en culturele activiteiten, lichamelijke opvoeding (Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, BS 1 februari 2005).

de samenleving. JEWKES & JOHNSON (2009) vergelijken deze situatie met ‘cavemen in an era of speed-of-light technology’ (holbewoners in het tijdperk van technologie aan lichtsnelheid). Door gedetineerden af te sluiten van de hedendaagse communicatiemiddelen die voor iedereen toegankelijk zijn, worden gedetineerden ook immuun voor de transformaties in tijd en ruimte die aan hoge snelheid plaatsgrijpen. Het installeert een nieuw niveau van ont koppeling tussen gevangenis en samenleving.

Naar analogie van de ‘five pains of imprisonment’ van SYKES (1958) stellen JEWKES & JOHNSON (2009) daarom dat het ontzeggen van toegang tot ICT en het niet kunnen uitwisselen van informatie een specifieke ‘*pain of modern imprisonment*’ is, zeker voor jonge mensen die opgegroeid zijn in het digitale tijdperk. Gebrek aan stimulansen en communicatie, terwijl men afgezonderd wordt van familie en vrienden, leidt ertoe dat het uitzitten van een gevangenisstraf verwordt tot ‘killing time’, terwijl de contacten met de buitenwereld net van levensbelang zijn wanneer men de gevangenispoort achter zich dicht trekt. Meer mogelijkheden om goedkoper te telefoneren, het gebruik van skype⁴ en eventueel video-conferencing kunnen ook een oplossing zijn voor gedetineerden wiens familie ver weg of in het buitenland woont, of te weinig bemiddeld om regelmatig op bezoek te komen.

Vanuit het normaliseringsprincipe, dat ondertussen aanvaard is in het Belgische gevangeniswezen sinds de introductie van de Basiswet, en dat ingeschreven is in de European Prison Rules van de Raad van Europa⁵, is PrisonCloud alleen maar een logisch antwoord op de hedendaagse gevangenisnoden. VAN ZYL SMIT & SNACKEN (2009, 103 e.v.) maken een onderscheid tussen het individuele en het collectieve niveau van de normalisering. Het individuele niveau verwijst naar het feit dat de gevangenis het aantal sociale rollen die een gedetineerde, zoals ieder mens in de samenleving, vervulde (vader, zoon, partner, vriend, werknemer, collega enz.) sterk beperkt, en dat door de nadruk op orde en veiligheid zijn rol van ‘gedetineerde’ of ‘delinquent’ alle andere rollen gaat overheersen. ‘Normalisering’ verwijst dan naar de poging om via een aangepast regime deze diversiteit aan sociale rollen zoveel mogelijk te respecteren, in stand te houden en te stimuleren. Contacten met de buitenwereld vervullen hier een cruciale rol. Het collectieve niveau van normalisering verwijst naar het binnenbrengen van de normale externe hulp- en dienstverlening in de gevangenis en naar het principe van de gelijkwaardigheid van die dienstverlening, met inachtneming van de specifieke noden of kwetsbaarheid van deze populatie (bv. op het gebied van arbeid, opleiding, fysieke en psychische gezondheid enz.). Ook hier kan PrisonCloud een zeer belangrijke faciliterende rol opnemen. Bijkomend voordeel dat aan PrisonCloud verbonden is, is de beschikbaarheid van de informatie op alle mogelijke momenten van de dag én de mogelijkheid om dat in verschillende talen te doen. Vele dode celmomenten kunnen hierdoor op een zinvolle wijze worden ingevuld.

4. Mogelijke (ongewenste) neveneffecten

Naast dit positieve re-integratiediscours is er ook de economische rationaliteit van waaruit PrisonCloud wordt ingezet. Vanuit personeelsmatig oogpunt is er het voordeel dat routineklussen, zoals bijvoorbeeld het overmaken van rapportbriefjes, kunnen worden geëlimineerd en dat er minder bewegingen zijn voor telefoongesprekken, opleiding, bezoek etc., wat een besparend effect kan hebben op de uit te voeren taken. De hamvraag is vervolgens of het beschikbare personeel zal worden ingezet voor andere bejegeningstaken, of dat dit

⁴ Dat PrisonCloud niet noodzakelijk is om te skypen wordt aangetoond door het skype-experiment dat momenteel loopt in de gevangenis van Hoogstraten.

⁵ Art. 5 EPR stelt dat ‘Life in prison shall approximate as closely as possible the positive aspects of life in the community’.

platform een voorwendsel zal zijn om minder personeel op de vleugels in te zetten. De aankondiging van besparingen op gevangenispersoneel in november 2014, waarbij voorgesteld wordt om de gedetineerden langer op te sluiten in hun cel door de deuren 's avonds vroeger te sluiten en 's morgen later te openen, is alvast geen goed voorteken. Indien gedetineerden meer en meer zelf alle taken moeten uitvoeren en het autonomieverhaal een doorgesloten responsabiliseringsverhaal wordt, zijn we hier misschien terug op weg naar gevangnissen van de eenzame opsluiting van bijna tweehonderd jaar geleden. Indien er minder personeel en dus ook minder contacten tussen gedetineerden en personeel zullen zijn, zal er ingeboet worden op de zogenaamde 'dynamische veiligheid', die gebaseerd is op regelmatige en vooral constructieve interacties tussen gedetineerden en personeel.⁶ Ook gevangenisdirecteurs VAN DE VOORDE & BAS (2011) wezen vroeger reeds op de mogelijke perverse gevolgen van dergelijke innovaties voor de contacten met het personeel. Het humaniseringsverhaal kan omslaan in een 'dehumanisering' van de vrijheidsberoving, het personeel zal steeds minder weten wat er leeft bij de gedetineerden en crisissituaties zullen minder goed vooraf of op het moment zelf kunnen worden ingeschat. Paradoxaal genoeg is deze dynamische veiligheid op termijn dus cruciaal om de veiligheid in de gevangenis te verzekeren (BEYENS, 2015). We kunnen de impact van het vervangen van menselijk contact door communicatie op afstand op het gevangenisregime en op de beleving van het detentieregime, zowel door de gedetineerden als door het personeel onvoldoende inschatten, maar het is wel duidelijk dat dit een wezenlijke ingreep op het gevangenisleven impliceert. Tegenover het verhogen van de zelfredzaamheid van de gedetineerden op de cel, door de mogelijkheden die PrisonCloud hen biedt, dient een actief programma te staan om diezelfde gedetineerden ook voldoende tijd uit hun cel weg te halen om het contact met het personeel en hun overige sociale rollen te ondersteunen/verstevigen. Er kan dan al mogelijk bespaard worden op bewakingsactiviteiten, de invoering van deze applicatie is misschien wel het momentum om ook de personeelsstructuur van het gevangeniswezen mee te laten evolueren naar een gunstiger verhouding voor het medico-psychosociaal omkaderend personeel vs. het personeel dat eerder gericht is op bewakende en controlerende taken.

Duidelijk is ook dat het invoeren van PrisonCloud gepaard moet gaan met een degelijke opleiding van het personeel, dat moet kunnen inspelen op de vragen van gedetineerden. Ook gedetineerden moeten degelijk ondersteund kunnen worden in het gebruik van PrisonCloud om niet verloren te lopen in het systeem. Er is immers een groot verschil tussen de *digital natives*, die opgegroeid zijn met de gsm in de hand en de *digital dummies*, voor wie een computer nog steeds een onontgonnen veld is dat angst inboezemt. Vooral deze laatste kwetsbare groep zal goed moeten begeleid en voorbereid worden op deze digitale gevangenisomgeving.

5. Bedreigingen

En tot slot is er het veiligheidsdiscours, dat in deze tijden steeds maar belangrijker wordt en waarmee ook de invoering van PrisonCloud wordt geconfronteerd. Zoals uit de beschrijving van de kernmerken van het platform blijkt, is de beveiliging van het systeem een zeer belangrijke bekommernis. Maar in september 2014 verschijnt in alle kranten het 'alarmerende' bericht dat een gedetineerde er in geslaagd is om via de website van de VDAB berichten te sturen naar de buitenwereld. Eenzijdige communicatie dus, die in principe weinig verschilt van het schrijven van een brief of een telefoongesprek, wat vandaag reeds op grote schaal

⁶ Ook dit principe is ingeschreven in de European Prison Rules, waar art. 51.2 stelt dat 'the security which is provided by physical barriers and other technical means shall be complemented by the dynamic security provided by an alert staff who know the prisoners who are under their control'.

vanuit de gevangenis gebeurt. Dit nieuws werd gretig opgepikt en verspreid door de media: ‘gedetineerden kunnen hun criminele activiteiten ongemoeid verder zetten’ klonk het. Een krantensearch over de berichtgeving over PrisonCloud toont aan dat dit de toon over dit platform in de pers sterk bepaalde. De betreffende website werd onmiddellijk geblokkeerd en kersvers minister van Justitie Koen GEENS (CD&V) werd op het matje geroepen door zijn collega van de N-VA Sophie DE WIT over het achterpoortje van de jobwebsite. Hij moest ootmoedig bekennen dat de betreffende site ‘tijdelijk geblokkeerd is in afwachting van een structurele oplossing, die momenteel nog niet voorhanden is.’⁷ Toch voegt hij eraan toe dat het de bedoeling is om Prison Cloud uit te breiden naar andere gevangenissen, naargelang de technische mogelijkheden en de budgettaire middelen. En ja, daar zal het schoentje ook knellen in de toekomst: hoeveel zal dit allemaal kosten en moeten de gedetineerden hier ook mee de prijs voor betalen (cf. ook huur die er moet betaald worden voor de televisies op cel)? Er zal ook een grote kloof groeien tussen die gevangenissen die het PrisonCloud-systeem kunnen aanbieden en de oude internetarme gevangenissen.

6. Conclusie

Deze eerste analyse toont aan dat PrisonCloud zeer veel positieve mogelijkheden in zich draagt, maar dat we ook beducht moeten zijn voor mogelijke neveneffecten. Deze innovatie moet echter ook gezien worden als een verderzetting van de normaliseringsbeweging die al sinds de jaren zeventig aan de gang is in het Belgische gevangeniswezen. Anderzijds geeft het ook voeding aan het eenzijdige ‘gevangenissen als vijfsterren hotels’ – imago bij de publieke opinie en de media. Het is de opdracht van de beleidsmaker om hier niet aan toe geven. Maar we mogen evenmin in de val trappen van een ongenueanceerd positief verhaal. We dienen bewust te blijven van het feit dat gevangeniswerk in de eerste plaats mensenwerk is, waar positieve relaties tussen gedetineerden en personeel van oneindig groot belang zijn om de gevangenissen leefbaar maar ook veilig te houden. Het is in ieder geval een aandachtspunt voor eenieder die begaan is met het leven in de gevangenis.

REFERENTIES

- BEYENS, K. (2015). De opmars van (informatie)technologie in de Belgische strafuitvoering. Waar zijn de limieten? *Orde van de Dag*, 69 (forthc.).
- DIRECTORAAT-GENERAAL PENITENTIAIRE INRICHTINGEN (DGEPI) (2014). *Jaarverslag 2013*. Brussel: FOD Justitie.
- JEWKES, Y. & JOHNSTON, H. (2009). ‘Cavemen in an Era of Speed-of-Light Technology’: Historical and Contemporary Perspectives in Communication within Prisons. *The Howard Journal*, 48(2), 132-143.
- SYKES, G.M. (1958). *The Society of Captives: A Study of a Maximum Security Prison*. NJ: Princeton University Press.
- VAN DE STEENE, S. (2013). *Prisoncloud. ICT infrastructuur voor gedetineerden* (ongepubliceerde nota). Brussel: FOD Justitie.
- VAN DE VOORDE, R. & BAS, R. (2011). Gevangenismanagement voor dummies. *Panopticon*, 32(4), 42-47.
- VAN ZYL SMIT, D. & SNACKEN, S. (2009). *Principles of European Prison Law and Policy: Penology and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press.

⁷ Vraag van mevrouw Sophie DE WIT aan de minister van Justitie over ‘het gebruik van Prison Cloud in de nieuwe gevangenissen van Beveren en Leuze-en-Hainaut’, Vragen en Antwoorden, Kamercommissie Justitie 5 november 2014, p. 25-27.